

Posudek bakalářské práce Elišky Lesové „Pohyb obyvatelstva habsburské monarchie ve světle vystěhovalického patentu Josefa II. z roku 1784“, Praha 2013, FHS UK, 41s.

Bakalářské práce Elišky Lesové je situována do období, kdy se počet, složení, zaměstnání a pohyb obyvatelstva i populace jako taková stávaly čím dál tím více předmětem cílených a koncepčních zásahů panovníka, resp. států, ale i předmětem teoretických úvah.

V habsburské monarchii jde zjednodušeně řečeno o dobu osvícenského absolutismu. Jeho východiskům, ale i právě náhledům na populaci (především v souvislosti s merkantilismem a populacionismem) se pisatelka věnuje mj. v úvodní části práce (s. 4) a částečně také v závěru (s. 39), byť by si bylo možné představit, že právě ekonomicko-sociální teorie a jejich praktická politická aplikace v 18. století budou v textu pojednány obšírněji. Místo toho se Lesová v druhé kapitole práce poměrně popisně zabývá jednotlivými skupinami obyvatelstva českých zemí ve sledovaném období (s. 5-12). Zařazení tohoto přehledového oddílu je sice možno odůvodnit snahou učinit si lepší představu o zkoumané společnosti, pokud by ale na tomto místě měly být charakterizovány jednotlivé sociální skupiny, pak hlavně se zřetelem k jejich vázanosti k místu, vztahu k vrchnostem a mobilitě. Namísto toho se ale např. dočteme, že „*Oblíbenou kratochvílí aristokracie byly hony...*“ (s. 6) nebo dokonce takové triviality jako „*pokud navštívíme menší městečko či vesnici, si můžeme povšimnout, že kostel stojí v jejich centru*“ (s. 9). Problémem by nebyl v zásadě kompilační charakter této kapitoly jako spíše její značná všeobecnost a mizivá relevance pro téma práce. Ke způsobu její výstavby se ještě vrátím.

I v následujících pasážích usiluje Lesová o charakteristiku institucionálního rámce kontroly pohybu obyvatelstva v 18. století, resp. o postižení správní struktury zkoumaných zemí v 18. století (kap. 3), zabývá se hranicemi, pojem ciziny a cestováním (kap. 4), stejně jako cestovními dokumenty (kap. 5), a přibližuje se tak jakoby soustřednými kruhy k jádru své práce, k analýze vystěhovalického patentu Josefa II. z 10. srpna 1784 (kap. 6). Přes dosud uvedené dílčí výtky je třeba ocenit, že v této analytické části autorka úspěšně odpovídá na otázky, možná ne zcela obratně formulované v úvodu, tedy především otázku po účelu a

intencích Josefova patentu. Cenné je i zjištění toho, podle jakých kritérií patent rozlišoval jednotlivé společenské skupiny a jakou regulaci jejich pohybu stanovoval, byť i tady se interpretace až na výjimky úzce drží pramenného textu, potažmo ho reprodukuje. Právě jakousi interpretační přízemnost a silnou závislost na prameni i sekundární literatuře by pisatelce bylo možné celkově vytknout, o to cennější jsou její dílčí postřehy např. o absenci duchovenstva v textu patentu (s. 33).

Nepřekvapí, že vedle motivací ekonomických (zamezení odchodu kvalifikovaných řemeslníků, ale určitá podpora tovaryšských cest) to byly především aspekty vojenské, které podněcovaly zájem o stav populace v obecné rovině a v případě patentu rozdělovaly obyvatelstvo do skupin podle komplikovanosti při povolování různých typů cest. Snad by bylo bývalo vhodné více zdůraznit nyní již notorietu raněnovověkého bádání, že totiž máme co do činění s normou, která spíše než o praktické aplikaci vypovídá o představách svých tvůrců o společnosti a jejím fungování. Na jednu stranu představovaly josefinské reformy (konskripce, matriční evidence, zavedení pasového formuláře) na rozdíl od předcházejících, často opakovaně vydávaných norem jistý kvalitativní předěl, na druhou stranu se nelze domnívat, že poměrně složitý systém povolování a evidence cest byl zaveden rychle a bez problémů. Kromě zamyšlení nad vztahem normy a praxe postrádám v poměrně krátké analytické kapitole i detailnější rozbor textu patentu, nejen jeho dispozic (co je komu nařizováno), ale i jeho jazyka (nemyslím tím pouze dnes nesrozumitelné výrazy) a východisek (např. hned v úvodu je obsažen poměrně moderní koncept vztahu občana a státu – stát poskytuje občanovi ochranu, bezpečnost a prospěch); práci by jinými slovy prospělo větší znesamozřejmění tématu a jakási podezřívavost k pramenu.

Zastavit se je ještě nutné u způsobu výstavby výkladu zejména v neanalytických kapitolách práce. Vytýkal-li jsem pisatelce velkou závislost na zdrojích, bylo by k tomu možné doplnit i jakési „sešivané“ psaní. Například v kapitole 3 o správě využívá Lesová pro výklad o jejích různých úrovních vždy jeden zdroj, místo aby je kombinovala a doplňovala: pasáže o centrální a zemské správě jsou tak převážně vystavěny na kompendiu Dobeše-Hledíkové-Janáka, zatímco o správě krajské, městské a patrimoniální je pojednáno na základě Schelleho. Výklad o stavovských skupinách v 18. století (kap. 2) se úzce opírá o práci Vondrovu, přičemž však přebírání jen některých Vondrových informací vede k mírnému zkreslení (jako by plnoprávními měšťany byli pouze příslušníci patriciátu, s. 10). Autorka navíc využívá práce různé odborné úrovně (Magenschab) a současně jí některé základní

syntetická zpracování chybějí – právě pro charakteristiku osvěcenského absolutismu a jeho teoretických předpokladů by bylo dobré sáhnout po příslušném svazku Velkých dějin zemí Koruny české; v části zasvěcené cestování by se zase nabízel sborník *Cesty a cestování v životě společnosti*, vydaný L. Bobkovou a M. Neudertovou v roce 1995. Na druhou stranu je třeba podotknout, že přes tuto jistou jednozdrojovost autorka nikdy neopisuje, a pokud přebírá tvrzení doslovně, pak je vždy cituje. I tímto způsobem, vycházejíce výhradně ze Stokláskové, se jí navíc daří všestranně zachytit mobilitu neprivilegovaného obyvatelstva (s. 24-26).

Jak analytická, tak kontextová část posuzované bakalářské práce jsou vcelku uspokojivé bez větších nedostatků. Přesto se autorka nevyvarovala některých nepřesností nebo chyb: Bez přestávky tak nevládli Habsburkové v českých zemích od roku 1520, nýbrž 1526 (s. 4); příliš velkou vypovídací hodnotu nemá ani paušální konstatování, že „v 18. století se česká společnost stále vyrovnávala s následky bitvy na Bílé hoře“ (jde o následky demografické, hospodářské, politické, kulturní?, s. 5). Předěl stavovské vlády a absolutismu je na s. 4 prezentován příliš ostře, s ohledem na novější bádání je stejně tak zjednodušující psát, že před rokem 1781 „opravdu platilo tvrzení [!], že rolník je připoután k půdě“ (s. 11). O dobré orientaci v městské správě či náležitém porozumění zdroji nesvědčí ani pasáž na s. 17, podle níž v menších městech vedle městské rady figuroval ještě magistrát (příčemž zpravidla se jedná o dvě různá označení téhož úřadu).

Průměrná je i jazyková úroveň práce – vyjadřování není vždy obratné a plynulé, je místy zatíženo zbytečnými kvaziuvozovacími větami typu: „Vhodné je, abychom zmínili...“ (s. 35). Ne příliš často se vyskutují překlepy (s. 18 „hranice panství na sebe přiléhala“, s. 22 „v níž měla pomoci ... zásah“), špatné předložkové vazby (s. 22, „požadavky o vydání pasu“), ojedinelé jsou pravopisné chyby (s. 5 „Církev, vyšší šlechta, nižší šlechta a města byli...“, s. 27 „authority si představovali“).

Celkové hodnocení bakalářské práce Elišky Lesové je rozporuplné. Na jedné straně je patrná určitá nejistota ve výkladu a poměrně tezovitá představa o společenském vývoji habsburské monarchie v 17. a 18. století. Nejsem si úplně jistý, zda si autorka umí kriticky poradit s různými, třeba i protichůdnými tvrzeními odborné literatury a utvořit si na jejich základě na studovaný jev vlastní názor. I z relativně úsečné práce s pramenným textem je zřejmé, že v interpretaci historických textů je E. Lesová zběhlá jen částečně, kterážto výtka však může směřovat spíše k jejímu předcházejícímu studiu. Na druhou stranu – jakkoliv se bakalářská

práce má hodnotit pouze na základě předloženého textu – nemohu coby vedoucí práce nezohlednit ani celkové vynaložené úsilí a v přeneseném smyslu slova i cestu, kterou autorka při uchopování a zpracovávání tématu urazila (jak sama zmiňuje v závěru). Právě s ohledem na výchozí pozici pisatelky musím rovněž ocenit její pokus o analýzu Josefova vystěhovaleckého patentu ve světle dobových socioekonomických teorií. Bakalářskou práci Elišky Lesové proto hodnotím jako **dobrou (3)**.

Praha, 29. 8. 2013